

ПОСТВОЄННЕ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

«Одразу після війни!» – фраза, що лунає з вуст частини громадськості так часто, що мимоволі уявляється піднесений тріумфальною ейфорією український народ, який одразу після перемоги потрапить на виборчі дільниці. Та вже на початку цього тексту мусимо визнати, що шлях післявоєнного виборчого процесу буде нелегким і сповненим безліччю знаків «?».

Через російську воєнну агресію та початок окупації, вибори на всій території України не проводяться аж з 2014 року. Російська політика геноциду намагається знищити все українське: демократію та свободу слова, органи державної влади, політичні партії та незалежні ЗМІ, стерти українського виборця, де юре із державного реєстру, де факто, винищивши фізично.

Вибори на деокупованих територіях вимагають ретельної підготовки щодо відновлення виборчої інфраструктури, тут йдеться і про вкрадене чи знищене ворогом технічне забезпечення (комп'ютери, виборчі скриньки), і про проблему коректності інформації в реєстрі виборців, який потребує відновлення обліку з 2014 року та внесення нових даних, в зв'язку з досягненням повноліття окремих громадян, невстановлених фактів смерті або зникнення безвісти частини українських виборців. Важливої уваги потребуватиме запуск роботи органів державної влади, зокрема реалізації судочинства на місцях для можливості оскарження правопорушень під час виборчого процесу, а також наявності незалежного простору для формування вільної волі виборців. У випадку відсутності кадрового ресурсу для організації виборів, варто розглянути приклад Національної агенції з питань державної служби, що запровадила реєстр резерву для відновлення функціонування держорганів та органів місцевого самоврядування на деокупованих територіях [3].

Проте описане явище не є новим для історії європейських країн. Так, свого часу, у 1996 році відбулися повоєнні парламентські та президентські вибори у Боснії та Герцеговині. Попри координацію виборчого процесу з боку ОБСЄ, понад 80% явки на виборчих дільницях та величезний рівень мотивації виборців, які, однак, стикалися з випадками залякування, у виборчих списках траплялися помилки, а багато людей не змогли посвідчити свою особу через відсутність документів. Крім того, було доступне голосування за кордоном та поштою. Натомість Хорватія у 1997 році потребувала

допомоги від Офісу ООН щодо даних біженців, внутрішньо переміщених осіб та людей з територій, що не були під контролем уряду для створення актуального реєстру виборців. Ірена Хаджіабдіч, членкиня ЦВК Боснії та Герцеговини, пригадує: *«У нас було багато недоліків у проведенні перших виборів: згідно з міжнародними звітами, вони не досягали до демократичних стандартів. Але для Боснії і Герцеговини вони стали важливим сигналом. Ці вибори символізували розрив із минулим і новий початок. Вони сприяли зміцненню миру. Нам були потрібні ці вибори»* [4].

Безперечно, вибори після перемоги України необхідні будуть, в першу чергу, українському народу, який прагне жити у незалежній та демократичній державі. Та, на жаль, у достатньо хаотичних та складних умовах виникає широке поле для фальсифікації виборів. Тож на окремих питаннях, які потребують політичної волі та законодавчого врегулювання, слід акцентувати увагу вже зараз. Звернемося до «Дорожньої карти виборчої реформи в Україні 2023 – в умовах воєнного часу», презентованої Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) та Громадянською мережею ОПОРА. У ній згадана проблематика реалізації пасивного виборчого права жінок, які вимушено перебувають за кордоном більше 90 днів (формально втрачаючи право балотуватися на загальнодержавних виборах); прийняття нового закону про політичні партії, згідно спільного Висновку Венеційської комісії БДІПЛ ОБСЄ; завершення реформи Конституційного Суду України, а також посилення пропорційної виборчої системи з відкритими списками, зокрема, в частині представництва виборчих регіонів пропорційно до кількості зареєстрованих в регіоні/окрузі виборців, а не до явки. Варто зауважити, що наразі наявний принцип в умовах масштабних переміщень виборців ризикує залишити постраждалі від воєнної агресії регіони з мінімальною кількістю мандатів у парламенті [5].

Аналізуючи попередній міжнародний досвід, повернемося до питання віддаленого, «заочного» або поштового голосування. За даними дослідження Громадської мережі ОПОРА, найнижчий рівень довіри серед тисячі опитаних респондентів був саме до нього – 48% [2]. Ця процедура недостатньо зрозуміла та відома українському виборцю, хоча сягає корінням ще у часи Громадянської війни у Штатах, під час протистояння між Авраамом Лінкольном і Джорджем Макклелланом

[6]. Тоді солдатам Континентальної армії було запропоновано голосування в місцях таборування та польових шпиталях, й здавалося б, такий досвід міг стати у нагоді й українцям, однак, якщо виборчі дільниці для військовослужбовців вдасться організувати у місцях дислокації військових частин, у лікарнях або ж потенційно на мобільних дільницях (за умови внесення змін до Виборчого кодексу України та належного фінансового забезпечення), ситуація із голосуванням громадян за кордоном дещо складніше.

Пригадаємо, що станом на кінець червня 2023 року за кордоном проживають понад 8 мільйонів українських громадян, це – 20% від населення України до нападу ворога. Згадане опитування свідчить, що наразі 18% респондентів не планують повернутися до України навіть після завершення воєнного стану й лише 60% готові проголосувати на закордонних виборчих дільницях [2]. Найбільшими перепонами громадяни називають відстань, а також фінансові ресурси й час, які потрібно витратити на дорогу та черги, адже консульські установи розташовані лише у столицях іноземних країн і, найімовірніше, вони й так зазнають великого навантаження виборців.

Респонденти висловили думки щодо потреби продовження голосування за кордоном на кілька днів (дочасне голосування) або ж введення попереднього онлайн-запису в чергу, подібно до електронної черги центрів надання адміністративних послуг в Україні. Зрештою, не всі українські громадяни за кордоном стають на консульський облік, що ускладнює внесення даних до реєстру виборців за кордоном. Передусім це пов'язано з вартістю обов'язкового збору для прийняття на консульський облік, нерозумінням його переваг та, у випадку чоловіків, побоюванням щодо військового обліку. Втім, навантаження на виборчі дільниці за кордоном змогло б зняти облаштування тимчасових виборчих дільниць поза межами консульських установ [1], однак для цього необхідні відповідні законодавчі зміни та міжнародна підтримка, адже такі тимчасові дільниці на території іноземних країн мають перебувати під юрисдикцією України. Варіант запровадження поштового голосування може бути реалізований шляхом самостійного звернення громадян до ЦВК України через електронний кабінет виборця із проханням надіслати бюлетень у подвійному конверті поштою. Такі особи втрачали б право віддати голос

безпосередньо на дільниці. Втім, не можемо ігнорувати вагомі складнощі такої процедури: дорогу вартість відправки листів, залежність від термінів доставки, ризик викрадення листів тощо.

На противагу поштовому голосуванню, спостерігається дещо більш позитивне ставлення щодо електронного голосування – цій формі довіряють 68% опитаних осіб, авжеж, як правило, молодь. Однак таке волевиявлення потребуватиме величезних фінансових ресурсів для створення відповідного програмного забезпечення, врегулювання питання кібербезпеки та належного реагування на кіберзагрози. Вважаю, що втілення цього проєкту не буде доцільним під час перших повоєнних виборів, однак подальше впровадження цифровізації на окремих етапах виборчого процесу, як от вже реалізована можливість зміни місця голосування через кабінет виборця або перевірка власного включення до Державного реєстру виборців, полегшить виборчі процедури та стане транслятором стану готовності громадськості до використання більш поглиблених електронних інструментів. Наприклад, можливість подачі онлайн-заяви про голосування за місцем перебування особи зможе стати ефективним кроком у посиленні інклюзивності та безбар'єрності виборів, враховуючи значну кількість українських військових та цивільних, чиє здоров'я забрала війна.

Бурхливі дискусії точаться щодо залучення ресурсної спроможності сервісу «Дія» для проведення голосування, однак, враховуючи те, що додаток є розпорядником персональних даних виборця, порушується золоте правило голосування – правило таємності. Натомість «Дія» зможе стати альтернативою в цифровізації окремих допоміжних інструментів для реалізації права голосу, наприклад, механізмом реєстрації виборців у виборчих списках за кордоном, платформою для соціологічного опитування щодо основних складнощів під час волевиявлення громадян, пропозицій з покращення виборчих процедур тощо.

Безумовно, перші повоєнні вибори потребуватимуть титанічних та комплексних зусиль Центральної виборчої комісії України, органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародних партнерів, представників громадських організацій та політичних партій, усіх, хто щиро вболіває за Україну, й продовжить робити це після її перемоги. Виборча реформа + співпраця + міжнародна підтримка =

формула успіху нашої демократії. Наостанок хочеться висловити вдячність нашим захисникам та захисницям, які захищають демократію в Україні та в усьому світі. Українцям випала історична місія, адже нам кинула виклик найбільша країна найменшої величі, для якої чужими є громадянські права людини і демократичні свободи.

Однак пам'ятаймо, диктатура помирає разом зі своїм творцем.

Демократія – не вмирає.

Список використаної літератури:

1. “Голосування українських громадян в умовах викликів масштабної міграції” – народні депутати, члени ЦВК, науковці та експерти обговорили основні виклики повоєнних виборів [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія Україна. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cvk.gov.ua/novini/golosuvannya->

ukrainskih-gromadyan-v-umovah-viklikiv-masshtabnoi-migratsii-narodni-deputati-chleni-tsvk-naukovtsi-ta-eksperti-obgovorili-osnovni-vikliki-povoiennih-vivoriv.html.

2. Громадянська мережа ОПОРА. Медіаспоживання та громадсько-політична активність українців закордоном [Електронний ресурс] / Громадянська мережа ОПОРА. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oporaua.org/viyna/doslidzhennia-mediaspozhyvannia-ta-gromadsko-politichna-aktivnist-ukrayintsiv-za-kordonom-24756>.

3. Національне агентство України з питань державної служби. Резерв працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України [Електронний ресурс] / Національне агентство України з питань державної служби. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://nads.gov.ua/news/rezerv-pratsivnykiv-derzhavnykh-orhaniv-dlia-roboty-na-deokupovanykh-terytoriiakh-ukrainy>.

4. Перехрест О. Вибори виборюються [Електронний ресурс] / Ольга Перехрест // The Ukrainians. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://theukrainians.org/spec/fightforchoice/>.

5. IFES Ukraine. Roadmap for Electoral Reform in Ukraine - 2023 Wartime Edition [Електронний ресурс] / IFES Ukraine, ОПОРА. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2023/10/ifes-ukraine-opora-roadmap-for-electoral-reform-in-ukraine-d7-2023-10-17-eng-1.pdf>.

6. Olivia B. Waxman. Voting by Mail Dates Back to America’s Earliest Years. Here’s How It’s Changed Over the Years [Електронний ресурс] / OLIVIA B. WAXMAN // TIME. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://time.com/5892357/voting-by-mail-history>